

Курило Микола Петрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного
університету

ЧИ ПРОСТО МАТИ ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ?

У статті розглядаються проблеми доступу до правосуддя і можливості їх розв'язання шляхом уніфікації принципу доступу до правосуддя та створення реальних законодавчих підстав для реалізації цього принципу на практиці.

Ключові слова: уніфікація процесуального права, принцип доступу до правосуддя, принцип змагальності, досудові примирні процедури, процесуальні галузі права.

The article deals with the problems of access to justice and the possibilities of their solution through the way of access principle unification to justice and the creation of the real law-making basis to put this principle into practice.

Key-words: unification of procedural law, the principle of access to justice, the principle of universality, pretrial reconciliation procedures, procedural branches of law, procedural contents

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кожна особа повинна мати право на доступ до правосуддя з метою захисту своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів. Здається, здійснити це право дуже просто, оскільки Конституція України та Цивільний процесуальний кодекс України гарантують таке право кожній особі. Разом з тим це ще не означає, що таке право вже є захищеним, бо, крім права, особа повинна мати можливості щодо його реалізації [1, 37]. Отже, право на судовий захист і реалізація такого права є різними категоріями.

Якщо право на судовий захист регулюється нормами конституційного, процесуального та матеріального права, то реалізація такого права регулюється «допоміжним» законодавством. На перший погляд, так і повинно бути, оскільки конституційні норми є нормами найвищої юридичної сили в державі. Усі інші законодавчі акти повинні «рухатися у фарватері» конституційних норм. Але справа в тому, що принцип доступу до правосуддя є досить складною правовою категорією,

яка не пов'язується тільки з технічною можливістю особи зайти у приміщення суду чи перебувати в ньому. Вона поєднує в собі як правові, так і організаційні питання, які закріплені не лише в Конституції України чи Цивільному процесуальному кодексі, а й у низці законодавчих актів. У першу чергу принцип доступу до правосуддя реалізується в можливостях отримати кваліфіковану правову допомогу, сплатити судовий збір, у чітких і зрозумілих діях судді під час відкриття справи, у можливості отримати в «розумні строки» інформацію про час і місце розгляду справи, взяти особисту участь у провадженні по ній та за необхідності оскаржити судові рішення тощо.

Незважаючи на значний перелік процесуальних питань, які, безумовно, стосуються принципу доступу до правосуддя, його можна доповнити, зокрема питаннями судоустрою, виконання судових рішень, оскільки ці питання є проблемними не лише для України чи пострадянських країн, але і для інших європейських країн також.

Таким чином, зміст поняття доступу до правосуддя можна розглядати з різних точок зору, зокрема з організаційно-правової, судово-процесуальної та виконавчо-процесуальної. Отже, це поняття є комплексним, оскільки властиве всім процесуальним галузям права, діючи в кожній з них однаковим процесуальним змістом.

Разом з тим можна сказати, що проблема доступу до правосуддя існувала завжди. Вона й сьогодні так чи інакше має місце в кожній країні. Питання лише в тому: наскільки гострою для країни є проблема?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання доступу до правосуддя були предметом наукового дослідження цілої когорти вчених-процесуалістів, зокрема С.С. Алексєєва, А.В. Лужанського, В.І. Тertiшнікова, Ю.Т. Ткаченка, М.Й. Штефана, Л.С. Явича, В.В. Яркова, М.М. Ясинка. Разом з тим дана проблема є настільки широкою, що ще не одне покоління юристів-науковців буде звертатися до її дослідження, оскільки вона має загальноправовий характер і не є проблемою тільки цивільного процесуального чи адміністративного процесуального права.

Формулювання мети статті. Метою нашого дослідження є визначення можливостей:

а) уніфікації принципу доступу до правосуддя, процедури звернень до суду з питань цивільної, адміністративної та господарської юстиції з метою спрощення доступу до правосуддя;

б) створення реальних законодавчих підстав для реалізації цього принципу на практиці;

в) запровадження несудових форм вирішення спірних питань шляхом створення позасудових примирних органів, постійно діючої третейської юстиції, територіальної чи муніципальної адвокатури, які б надавали необхідний комплекс правової допомоги не лише малозабезпеченим, а й громадянам із середніми доходами;

г) розвитку громадських формувань через застосування податкових пільг та звільнення від податків спонсорських внесків, спрямованих на розвиток громадянського суспільства, у тому числі й витрат на правову допомогу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні питання доступу до правосуддя набуло актуальності в 1996 році, коли ст.55 Конституції України закріпила, що права, свободи людини і громадянина захищаються не партією чи окремою посадовою особою, а лише судом. На цей час країна змінила свою політичну та економічну моделі. Стрімкий розвиток дрібного бізнесу, малих та середніх підприємств за економічної формули «що не заборонено, те дозволено» сприяв виникненню великої кількості конфліктних ситуацій. У цей же час змінилася і модель судових процесів. Замість слідчого процесу в судах було запроваджено його змагальну форму, що спричинило попит на правову допомогу як у фізичних, так і в юридичних осіб. У міністерствах і відомствах також відчували дефіцит правників. Профільні навчальні заклади не могли задовольнити нагальну потребу в юристах. Тоді непрофільні навчальні заклади почали стрімко відкривати юридичні факультети, нарощуючи з року в рік свої «потужності». На сьогодні номінально ми маємо «перевиробництво» юридичних кадрів, але при цьому не маємо їх якості. Ця проблема має декілька складових, зокрема: а) низький рівень викладання; б) відсутність у студентів навичок до самостійної роботи; в) відсутність фундаментальних знань, які б надали можливість особі після закінчення університету займатися підвищенням свого професійного рівня.

Як бачимо, незважаючи на номінальну наявність в Україні юридичних кадрів, наявність конституційного, процесуального законодавства, адвокатури та відкритої судової системи, усе ж існує проблема доступу до правосуддя та правової допомоги.

Разом з тим ця проблема не є проблемою однієї особи чи групи осіб, вона стала соціальною, оскільки розвиток демократії в країні сприяє доступу до правосуддя, що зумовлює стрімке збільшення кількості звернень людей до суду. У той же час це зумовило появу іншої проблеми, яка виникла на процесуальному рівні, бо нові процесуальні кодекси значно ускладнили процедуру дії всіх процесуальних інститутів, які тепер було змодельовано в напрямі процесуальної змагальності сторін. Так, громадяни, які мали справи в цивільному судочинстві наприкінці ХХ століття., коли в судах діяла слідча форма судового процесу, звернувшись до суду в першому десятилітті ХХІ століття з початком дії змагальної форми судового процесу, не могли зрозуміти, чому це суд, який раніше допомагав їм у всіх питаннях ведення справи, у тому числі й збирав докази, сьогодні змушує їх самих збирати докази та надавати їх суду. Нерозуміння нової ідеології судових процесів призводить до невдоволення судовою системою, постійних нарікань на суддів, які, на думку громадян, нібито чинять неправильно.

Перш ніж говорити про широкомасштабність проблеми доступу до правосуддя, необхідно визначити її дискусійні питання, розв'язання яких може сприяти вирішенню проблеми в цілому.

Однією з нагальних проблем сьогодення є постійне здорожчання судового захисту як на рівні сплати судового збору, так і на рівні вартості експертиз, правової допомоги, загальних судових витрат.

Так, на зміну Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито», який діяв з 1993 року, у 2010 було прийнято Закон України «Про судовий збір». Цей Закон регулює порядок сплати судового збору та його розміри під час подання позовних заяв, апеляційних та касаційних скарг у загальний та спеціалізовані суди України.

Особливість цього Закону полягає в тому, що він діє в автоматизованому режимі, змінюючи мінімальні ставки судового збору на кожне 01 січня поточного року. Сутність такого механізму досить проста. Мінімальна ставка в 10% судового збору нараховується з мінімальної заробітної плати, яка встановлюється кожного року в державі Законом України «Про державний бюджет». Зі зростанням

мінімальної заробітної плати зростає й мінімальна сума судового збору в усіх справах.

Здається, це ідеальний фінансовий механізм, який, з одного боку, регулює процес збору коштів до державного бюджету, а з іншого – постійно збільшує такі надходження. Треба зазначити, що такі стягнення здійснюються з номінальної, а не реальної заробітної плати, яку особа отримує після всіх податкових і обов'язкових сплат. З цієї причини звернення до суду навіть у незначних справах для особи, яка отримує мінімальну заробітну плату, є проблемним питанням із фінансового погляду. Таким чином, особа, з одного боку, має право на звернення до суду, а з іншого - це право блокується відсутністю реальних можливостей.

Звернемо увагу на ще одне питання, яке стосується принципу доступу до правосуддя і є характерним і для інших країн Європи. Мова йде про отримання кваліфікованої правової допомоги.

Правова допомога в Україні надається адвокатськими об'єднаннями, окремими адвокатами та фахівцями в галузі права, які зареєстровані у встановленому законом порядку та мають Свідectvo про надання правової допомоги.

Адвокатура – це корпоративне об'єднання з певними умовами набуття його членства, що й зумовлює достатньо високі фінансові запити на його послуги. Розуміючи неадекватне співвідношення доходів більшості населення держави з оплатою, яку бажають отримати адвокати, законодавець з метою обмеження останньої прийняв 20 грудня 2011 року Закон України «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах», згідно з яким за надання юридичної допомоги в цивільних чи адміністративних справах адвокат не може отримати за годину своєї роботи більше ніж 40% від встановленої в країні мінімальної заробітної плати. Такі вимоги не стосуються питань захисту особи в кримінальному процесі чи захисту корпоративних прав у господарському судочинстві.

Проте, як показала практика, це не вплинуло на розмір платежу. Можна сказати, що це Закон, який орієнтує суди на розмір стягнень за правову допомогу, а не Закон, який обмежує такі витрати, оскільки часто розмір оплати залежить від результату розгляду. Розуміючи це, законодавець 02 червня 2011 року прийняв Закон України «Про безоплатну правову допомогу» зі створенням муніципальної

адвокатури. Закон чітко окреслив коло осіб, які можуть отримувати таку допомогу. Це неповнолітні, недієздатні, іноземці, особи без громадянства, у тому числі біженці, бідні особи. Оплата за надання такої правової допомоги здійснюється державою за рахунок державного бюджету.

Незважаючи на цілий комплекс заходів, вживаних державою для пом'якшення умовностей, які відкривають шлях до доступу до правосуддя, відчутних результатів на сьогодні поки що немає, оскільки закони не так давно набули чинності.

Іншою проблемою доступу до правосуддя є ускладнення як самої системи судоустрою, так і юрисдикційних питань, які пов'язані з розмежуванням підвідомчості між загальними та адміністративними судами, між загальними і господарськими судами, між адміністративними та господарськими судами.

Розглянемо проблеми судової юрисдикції, які стосуються питань доступу до правосуддя.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» судову систему України побудовано за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. За принципом спеціалізації суди загальної юрисдикції поділяються на загальні, господарські та адміністративні.

За загальними правилами в порядку цивільного судочинства розглядаються цивільні, житлові, земельні, сімейні та трудові справи (ст.15 ЦПК). Здається, це дійсно так, але на практиці це має місце не завжди. Так, це не стосується колективних трудових спорів, трудових спорів, стороною в яких є особа, пов'язана з публічною службою, оскільки питання проходження і звільнення з публічної служби розглядається за правилами адміністративної юстиції (п.2 ч.2 ст.17 КАС). Під поняття публічної служби, як відомо, підпадає робота на державних політичних посадах, посадах суддів, прокурорів, військова, альтернативна, дипломатична служба, інша державна служба, робота в органах місцевого самоврядування. Проблемними є й питання земельних спорів, які розглядаються не тільки в порядку цивільного, але і в адміністративному та господарському судочинстві. Усе залежить від суб'єктного складу сторін.

У той же час адміністративні суди на рівні області мають лише один місцевий суд. Це дійсно є проблемою. Через те, що території областей достатньо великі за площею, вирішувати всі публічно-правові спори в одному місці складно і досить

незручно, бо це потребує додаткових витрат на дорогу до суду та витрат часу на такі поїздки з периферійних територій. Особливо складно це для людей похилого віку, які часто мають претензії до Пенсійного фонду та органів місцевого самоврядування. Законом від 18 лютого 2010 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» питання соціальної спрямованості законодавець передав до цивільного судочинства на рівень районної ланки судів, наблизивши цим судочинство з обласних центрів до людей на місця, але рішенням Конституційного Суду України від 09 вересня 2010 року №9 – РП/ 2010р. цей акт було визнано неконституційним, а тому вирішення спірних питань соціальної сфери знову було повернуто до адміністративної юстиції.

Ще складніша ситуація з апеляційним провадженням, оскільки в адміністративному судочинстві апеляційні суди працюють за принципом міжобласних. Один адміністративний суд розглядає справи трьох областей, що, безумовно, позначається на оперативності розгляду апеляційних проваджень, які тривають від п'яти до десяти місяців. Крім того, проблематичною стала участь сторін у судових засіданнях, оскільки великі відстані, вартість проїзду не сприяють доступу особи до правосуддя.

Безумовно, цю ситуацію можна змінити, а саме: передати повноваження апеляційної юстиції на рівень окружного адміністративного суду, а повноваження окружного адміністративного суду – на рівень районних судів зі створенням підрозділу адміністративної юстиції району. Це було б просто, оперативно та доступно.

Якщо ми звернемо увагу на рівень касаційної інстанції як судів цивільної, так і господарської та адміністративної юрисдикції і роль на цьому рівні Верховного Суду України, то знову помітимо нелогічність, яка впливає на питання доступу особи до правосуддя.

Так, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищі господарські та адміністративні суди є за законом касаційними, а їх рішення – остаточними. Разом з тим у всіх процесуальних кодексах сьогодні є глави, які регулюють перегляд судових рішень Верховним Судом України. Незважаючи на те, що процесуальні кодекси не надають процесуального статусу цьому провадженню, його іноді визначають як касаційний перегляд, хоча це більше нагадує

ревізійно-правове провадження, оскільки Верховний Суд України сьогодні може взяти до розгляду справу лише з дозволу Вищих спеціалізованих судів і лише на підставі неоднакового застосування судами одних і тих самих норм матеріального права, що зумовлює ухвалення різних за змістом судових рішень. Як бачимо, нижчестоящий суд дає дозвіл на розгляд своїх справ вищестоящому суду. Такий підхід є, на нашу думку, не зовсім логічним. Він є перешкодою на шляху доступу особи до правосуддя, бо Вищі спецсуди не зацікавлені у розгляді їх справ Верховним Судом, позбавляючи таким чином особу всіх можливостей впливу на ситуацію.

Безумовно, така правосуб'єктна роль Верховного Суду України в судовій ієрархії є не зовсім зрозумілою, оскільки за законом – це найвищий судовий орган загальних судів, а процесуально він таким не є.

Такого підходу до обмеження повноважень та правового положення Верховного Суду України немає в жодній країні Європи.

Іншою досить суттєвою проблемою є питання порушення судами строків розгляду справ. Так, відповідно до ст.157 ЦПК України та ст.69 ГПК України суди розглядають справи протягом «розумного строку», але не більше двох місяців із дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках суд ухвалою може продовжити розгляд справи, але не більше ніж на п'ятнадцять днів. В адміністративних судах розгляд справ триває не більше місяця з дня відкриття провадження у справі (ст. 122 КАС).

Разом з тим у 2009 році з порушенням строків судами було розглянуто 166,6 тис. цивільних справ. Адміністративні суди порушили строки розгляду в 17,3% справ від розглянутих у 2009 році.

У 2010 році з порушенням строків розглянуто 34,9% цивільних справ, з яких понад три місяці не розглядалося 64 тис. справ, понад рік – 17 тис. цивільних справ, понад два місяці – 34,4 тис. адміністративних справ [2, 17].

У 2011 році у строк понад три місяці розглянуто 48, 3 тис цивільних справ, а з порушенням строків в адміністративних судах розглянуто 207,4 тис. адміністративних справ [3, 37]. Таким чином, оперативність розгляду справ у всіх судах загальної юрисдикції бажає бути кращою. Звертає на себе увагу те, що процесуальний закон у всіх процесуальних галузях права визначає строки розгляду

справ. Іншими словами, судові рішення є законним, якщо справу розглянуто з ухваленням рішення в межах відведеного законом строку.

У той же час десятки тисяч справ розглянуто за межами таких строків. У жодному процесуальному кодексі не зазначено, як у таких випадках має чинити суд та чи будуть судові рішення, ухвалені за межами передбачених законом процесуальних строків, законними.

Ми вже згадували про дорожнечу в питаннях судового збору та правової допомоги. Але ж заради справедливості потрібно зазначити, що здорожчала вся юридична система.

Сьогодні громадяни України практично оплачують її утримання. Так, сплата судового збору, збору щодо забезпечення позову, різних судових витрат, податків і зборів у судах та нотаріальних конторах за вчинені нотаріальні дії, стягнення виконавчого збору акумулюється на рівні державного бюджету і використовується для утримання судової системи, державних нотаріусів, державних виконавців.

Крім того, слід додати, що громадяни оплачують витрати на експертизи, перекладачів, дорогу для свідків, висновки спеціалістів, апеляційні та касаційні скарги, тобто кожна з цих позицій пов'язана з фінансовими витратами, що віддаляє особу від доступу до правосуддя.

Сьогодні закон відніс розгляд справ за участю юридичних осіб, фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності до сфери господарської юстиції. Питання щодо доступу до правосуддя в даному випадку говорить не на користь конкретної фізичної особи підприємця, яка економічно невзможі протистояти великому бізнесу в судовій справі, оскільки останній забезпечений своїми юридичними відділами, різного плану спеціалістами тощо. Така ситуація має місце і в судовій справі фізичної особи та держави. При цьому державні органи (податкова інспекція, Пенсійний фонд тощо) звільнені від сплати судового збору. Вони мають у своєму активі економічно та юридично досвідчені кадри, які можуть з легкістю надати будь-яку інформацію у справі. Отже, посилення лише на принцип змагальності за відсутності реальної рівності сторін ситуацію з доступом до правосуддя не покращить, бо особа не має реальної можливості на правосуддя, а тому правосуддя для неї так і залишиться недоступним.

Окремі науковці стверджують, що не можна зводити доступ до правосуддя лише до питань фінансового характеру. Необхідно розвивати громадські інститути, які сприятимуть захисту бідних, хворих, немічних [4, 54]. Суттєвим фактором, який впливає на природу права, на доступ до правосуддя, є, без сумніву, діяльність держави. І це дійсно так, оскільки від волі законодавця залежить не лише виникнення самого права в об'єктивному значенні, а й створення відповідних умов та механізмів його реалізації, без яких саме суб'єктивне право набуває суто декларативного характеру [5, 41]. Якщо виходити з того, що перелік суб'єктів, які мають право на доступ до правосуддя не є вичерпним, то розвиток демократії, у тому числі й права на доступ до правосуддя як одного із складових принципів демократії у питаннях розвитку громадських інститутів, за якими майбутнє, є перспективним напрямом.

Проте, треба зазначити, що таких громадських формувань небагато, оскільки податкове законодавство не передбачає жодних пільг бізнесовим структурам, які займаються чи бажають займатися фінансовою допомогою громадським інституціям. Тому можливості щодо правової допомоги особі, яка її потребує, є здебільшого епізодичними, а не постійними. Не створюють жодних громадських утворень у цьому напрямі й міські чи селищні ради. Єдині органи опіки та піклування, які працюють на постійній основі, мають дещо аморфний характер. Вони повністю контролюються міською чи селищною радою, а тому всупереч її волі ні в судових питаннях, ні в питаннях правової допомоги в інтересах особи ці органи працювати не будуть.

Суттєвою є проблема удосконалення процесуального законодавства через запровадження обов'язкових позасудових примирних процедур, з тим щоб у суди дійсно надходили справи, які потребують саме судового рішення.

Відсутність логічного підходу призводить до постійних «черг за правосуддям». Так, у суди загальної юрисдикції першої інстанції у 2010 році надійшло 6,9 млн. справ, а в 2011 році – 8,1 млн. таких справ. Така кількість справ за незмінного складу суддів призвела до того, що в середньому на кожного суддю щомісяця надходило 139,6 справ, тобто кожного робочого дня суддя повинен був розглянути сім справ різних категорій, а є суди, у яких цей показник перевищено у два чи в три рази. На фоні європейської практики це виглядає неможливим. Значить, потрібно забезпечити оптимальне співвідношення між результатом і способом його досягнення. Отже, з одного боку, ми маємо занадто затягнуті судові процеси, що погіршують

оперативність розгляду як цивільних, так і господарських та адміністративних справ, а з іншого – велику завантаженість суддів справами.

Вихід з цієї ситуації вбачаємо в запровадженні обов'язкових досудових примирних процедур або створенні мирових суддів, як, наприклад, у Російській Федерації, які як процесуальні фільтри відбирають «дрібні» справи цивільного і кримінального напрямку, звільняючи від них районну ланку судів, надаючи останнім процесуальний простір для оперативного, в «розумні строки» розгляду справ, у яких дійсно мають місце серйозні конфлікти. Судовій системі України потрібно обов'язково «рухатися» в бік раціоналізації судових процедур, оскільки в іншому випадку ми будемо мати ситуацію подібну до Італії, де найдовші у світі судові процеси.

Іншою проблемою, яка вже сьогодні набирає актуальності, є відсутність процесуальних можливостей щодо розгляду судами колективних звернень. Наприклад, в Україні відсутні процесуальні можливості щодо звернень до суду з питань колективних трудових спорів, які стосуються архіважливих питань заробітних плат, охорони праці кожної особи-працівника. Законодавець вивів вирішення даного питання у позасудовий спосіб на рівень переговорів та примирних процедур, зазначивши це в Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», прийнятому ще 03 березня 1998 року. Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своїй Постанові № 3 від 01 березня 2013 року в п.12 зазначив, що «безпосереднє вирішення в судовому порядку колективних трудових спорів не передбачено». Таким чином, держава, з одного боку, проголошує принципи доступу до правосуддя, а з іншого – не дає можливості значній кількості громадян захистити в суді своє право з багатьох важливих питань життєзабезпечення.

Ми зазначали, що сутністю позовного провадження, яке характерне для всіх загальних судів, є їх змагальна процедура. Проте змагальність заради змагальності не повинна превалювати в судочинстві, оскільки це лише процедура представлення доказів сторонами, яка є доцільною лише тоді, коли сторони мають рівні можливості щодо збору і надання доказів, правильної та чіткої юридичної кваліфікації справи, вчасного і зрозумілого заявлення клопотання тощо. Це, безумовно, можливо, якщо на вашому боці досвідчений адвокат, але не кожна сторона має таку можливість.

Швидке розшарування суспільства за майновою ознакою може призвести до того, що змагальність стане інквізицією, де інквізитом буде багата сторона [6, 125]. У вересні 1990 року в Нью-Йорку на конференції МАЮ в Стандартах незалежності юридичних професій закріплено розділ «Юридичне обслуговування бідних», у якому регулюються питання надання допомоги бідним громадянам під час ведення судових справ.

Перешкодою для доступу до правосуддя є недостатнє фінансування судової системи, яка щороку фінансується на 35-40%, тобто лише в межах заробітної плати та дрібних витрат на диски та канцелярські приналежності. Разом з тим судова система, перебуваючи в режимі постійного і досить великого за обсягом дефіциту бюджетного фінансування, не маючи своїх доходів, оскільки суд є неприбутковою організацією, продовжує з року в рік успішно працювати. Виникає питання, за які кошти ремонтуються кабінети суддів, проводиться ремонт і заправка автомобілів, купується оргтехніка тощо. Це означає, що система фінансується з якихось інших джерел. Таким чином, право на судовий захист не може гарантувати особі реальної можливості належним чином захистити право в суді. «Завуальована а іноді й незавуальована корупція, роз'їдаючи судову систему призводить до того, що особі не стільки доводиться займатися змагальністю з відповідачем, скільки змагатися з суддею, щоб отримати справедливе, прозоре та вчасно ухвалене судове рішення» [7, 38]

Висновки. Дані статистичних судових досліджень, які кожного року проводить Верховний Суд України, засвідчують той беззаперечний факт, що кількість звернень до судів загальної юрисдикції щороку збільшується. Це переконливо доводить наявність довіри громадян до судової системи, незважаючи на те, що суди чи окремі судді постійно зазнають критики як з боку суспільства, так і з боку державних інституцій. Попри все суд залишається унікальним інструментом з розгляду і вирішення матеріально-правових спорів у всіх сферах суспільного життя. З огляду на це, можна зробити висновок, що правосуддя повинно бути доступним для всіх без винятку верств населення з точки зору матеріального і процесуального права, фінансових і правових можливостей, соціального і майнового статусу особи.

Сьогодні ми не можемо говорити про те, що всі питання доступу до правосуддя вирішено, оскільки для цього потрібно перш за все забезпечити саму судову систему

належним фінансуванням, переглянути систему судових зборів і витрат, спростити процесуальне законодавство через його уніфікацію для єдиного підходу в питаннях звернення людини і громадянина до суду за захистом своїх прав, свобод чи інтересів на кожному рівні судової системи. Пошук оптимальних підходів до вирішення такого непростого питання, як доступ до правосуддя, є перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Ясинок М.М. Доступ до правосуддя в Україні у світлі сьогоденних реалій / М.М.Ясинок // Питання та проблеми розвитку правової держави в Україні: зб. наук. статей. – Суми: Вид-во «Козацький Вал», 2009. – С. 37-48.
2. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2009р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2010. - №5. – С. 20-31
3. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2010р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2011. - №5. – С. 22-33
4. Ярков В.В. Современные проблемы доступа к правосудию гражданами Российской Федерации / В.В.Ярков // СНГ: реформа гражданского и процессуального права: материалы междунар.конф.. – М.: Изд-во «Городец», 2002. – С. 69-79.
5. Лужанський А.В. Доступ до правосуддя як суб'єктивне конституційне право / А.В.Лужанський // Вісник Верховного Суду України. – 2011. - №1. – С.41-44
6. Ярков В.В. Проблемы доступности правосудия и юридической помощи / В.В.Ярков // Гражданское право и гражданский процесс в современной России. – М.: Норма, 1999. – С. 115-136.
7. Ясинок М.М. Доступ до правосуддя в Україні у світлі сьогоденних реалій / М.М.Ясинок // Питання та проблеми розвитку правової держави в Україні: зб. наук. статей. – Суми: Вид-во «Козацький Вал», 2009. – С. 37-48.